

INKLYUZIV TA'LIM SHAROITIDA OTA-ONALARNING PEDAGOGIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI VA AMALIY YO'NALISHLARI

Boyirbekova Mohinabonu Doniyor qizi

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat milliy pedagogika universiteti

Elektron manzil: xolboyevamohinabonu@gmail.com

O'qituvchi: PhD Abdullayeva Maftuna Muxitdinovna

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston sharoitida inklyuziv ta'lim jarayonida ota-onalarning pedagogik kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy asoslari, metodologik yondashuvlari hamda amaliy yo'nalishlari chuqur tahlil qilingan. Tadqiqotda ota-onalarning inklyuziv ta'limdagi roli, pedagogik kompetensiyaning tarkibiy qismlari, zamonaviy metodik shakllar va psixologik tayyorgarlikning ahamiyati yoritilgan. Empirik kuzatuvlar va so'rov natijalari asosida O'zbekiston tajribasining kuchli va muammoli jihatlari tahlil qilinib, takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, ota-onalar, pedagogik kompetensiya, maxsus ehtiyojli bolalar, pedagogik hamkorlik, ijtimoiy integratsiya, refleksiv tahlil, O'zbekiston tajribasi.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И ПРАКТИЧЕСКИЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ РОДИТЕЛЕЙ В СРЕДЕ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В данной статье подробно анализируются теоретические основы и практические направления развития педагогической компетентности родителей в условиях инклюзивного образования в Республике Узбекистан. Раскрыты сущность и структура педагогической компетентности родителей, их роль в инклюзивном образовательном процессе, а также современные формы и методы сотрудничества между школой, семьей и сообществом. На основе эмпирических наблюдений и социологического опроса представлены основные проблемы и достижения узбекской модели инклюзивного образования, а также практические рекомендации по её совершенствованию.

Ключевые слова: инклюзивное образование, родители, педагогическая компетентность, дети с особыми образовательными потребностями, педагогическое сотрудничество, социальная интеграция, психолого-педагогическая поддержка, опыт Узбекистана.

THEORETICAL BASIS AND PRACTICAL DIRECTIONS OF DEVELOPING PARENTS' PEDAGOGICAL COMPETENCE IN THE ENVIRONMENT OF INCLUSIVE EDUCATION

Abstract. This article provides an in-depth analysis of the theoretical foundations and practical approaches to developing parents' pedagogical competence within the framework of

inclusive education in Uzbekistan. The study highlights the structure and importance of parental competence, their role in the inclusive learning process, and modern methods of cooperation between schools, families, and communities. Based on empirical observations and a sociological survey, the paper identifies key challenges and achievements of Uzbekistan's inclusive education model and offers practical recommendations for its improvement

Keywords: *inclusive education, parents, pedagogical competence, children with special educational needs, pedagogical collaboration, social integration, psychological and pedagogical support, Uzbekistan experience.*

KIRISH

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi. 2020-yilda qabul qilingan "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi Qonun va 2021-yilda tasdiqlangan "Inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi" bu boradagi islohotlarni tizimli asosga keltirdi [1;2].

Inklyuziv ta'limning mohiyati — har bir bolaning individual xususiyatlari va imkoniyatlaridan qat'i nazar, uni yagona ta'lim muhitiga integratsiya qilishdir. Ushbu jarayonning muvaffaqiyati nafaqat o'qituvchi malakasiga, balki ota-onalarning pedagogik kompetensiyasi darajasiga ham bevosita bog'liqdir [3]. Shu sababli ota-onalarning farzandiga nisbatan to'g'ri pedagogik yondashuv, psixologik qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy ishtirokni kuchaytirish zamonaviy ta'limning eng dolzarb masalasidir.

Inklyuziv ta'limning nazariy asoslari va O'zbekiston tajribasi: Inklyuziv ta'lim g'oyasi UNESCO va UNICEF kabi xalqaro tashkilotlar tomonidan insonparvarlik, tenglik va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tamoyillariga asoslangan holda ilgari surilgan [4;5]. Vygotskiy (1978) shaxs rivojlanishida ijtimoiy muhitning hal qiluvchi o'rnini ta'kidlab, har bir bolaning o'ziga xos rivojlanish zonasi mavjudligini asoslagan [6].

O'zbekiston tajribasida 2023-yil holatiga ko'ra 450 dan ortiq umumta'lim muassasalari inklyuziv ta'lim elementlari asosida faoliyat yuritmoqda [7]. Ammo ota-onalarning pedagogik tayyorgarligi, inklyuziv ta'lim haqidagi ma'lumotlar yetishmasligi, ijtimoiy stereotiplar kabi omillar hali ham muhim muammo bo'lib qolmoqda.

Ota-onalarning pedagogik kompetensiyasi mazmuni va tuzilmasi:

Pedagogik kompetensiya — bu shaxsning pedagogik faoliyatni samarali amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, malaka va shaxsiy sifatlar majmuasidir [8]. Inklyuziv ta'limda ota-onalarning kompetensiyasi quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

1. Bilim kompetensiyasi – maxsus ehtiyojli bolalarning rivojlanish psixologiyasi va ta'lim xususiyatlarini bilish.
2. Motivatsion kompetensiya – farzandining o'sishiga ishonch va ijobiy munosabatni shakllantirish.
3. Kommunikativ kompetensiya – pedagoglar, mutaxassislar va boshqa ota-onalar bilan samarali muloqot o'rnatish.
4. Amaliy kompetensiya – ta'lim jarayonida qo'llaniladigan metodlarni bilish va tatbiq etish.
5. Refleksiv kompetensiya – o'z faoliyatini tahlil qilish, xatolardan to'g'ri xulosa chiqarish qobiliyati [9].

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK NATIJALAR:

Tadqiqot doirasida Toshkent, Farg'ona va Navoiy viloyatlaridagi 120 nafar ota-onalar o'rtasida anonim so'rov o'tkazildi. So'rov natijalariga ko'ra:

68% ota-onalar inklyuziv ta'lim haqida yetarli tushunchaga ega emas;

54% ota-onalar farzandini maktabdagi umumiy jarayonga jalb etishda psixologik qo'rquv sezadi;

71% ota-onalar maxsus pedagoglar bilan doimiy muloqot qilishni foydali deb hisoblaydi.

Ushbu natijalar ota-onalarning pedagogik kompetensiyasini oshirish tizimi yetarli emasligini, ammo ularning ijobiy motivatsiyasi yuqori ekanligini ko'rsatadi. Pedagogik kompetensiyani rivojlantirishning amaliy yo'nalishlari: Ota-onalar bilan ishlashda quyidagi yo'nalishlar samarali deb topildi.

1. Trening va seminarlar tizimi – mahalla, maktab va nodavlat tashkilotlar hamkorligida muntazam o'tkazish [10].
2. Masofaviy o'qitish va raqamli platformalar – ota-onalarga onlayn resurslar orqali bilimlarni mustahkamlash imkonini berish.

3. Psixologik qo'llab-quvvatlash markazlari – maxsus ehtiyojli bolalar ota-onalari uchun individual maslahat tizimini yaratish.
4. Ota-onalar klublari – tajriba almashish, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash muhitini shakllantirish.
5. Mahalla hamkorligi – mahalliy jamoalar orqali ijtimoiy stereotiplarni bartaraf etish va ijobiy ijtimoiy qarashlarni shakllantirish.

Taklif va tavsiyalar quyidagicha:

- Ota-onalar uchun milliy mentalitetga mos o'quv qo'llanmalar ishlab chiqish zarur.
- Inklyuziv ta'limda ishtirok etuvchi ota-onalar uchun doimiy onlayn platforma tashkil etilishi kerak.
- "Maktab–Oila–Mahalla" hamkorlik tizimida kompetensiyani rivojlantirish bo'yicha kompleks dastur joriy etish lozim.
- Pedagogik psixologiya markazlari faoliyatini kengaytirish orqali ota-onalarga amaliy yordam ko'rsatish muhimdir.
- Oliy o'quv yurtlari qoshida pedagogik kompetensiya laboratoriyalari tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

XULOSA

Xulosa o'rnida shuni aytish kerak: O'zbekiston sharoitida inklyuziv ta'lim jarayonining muvaffaqiyati ota-onalarning pedagogik kompetensiyasiga bevosita bog'liq. Ularning bilim, ko'nikma, kommunikatsion va refleksiv malakalarini rivojlantirish orqali nafaqat farzandlarining ta'lim sifatini, balki jamiyatdagi inklyuziv madaniyat darajasini ham oshirish mumkin. Shu bois ota-onalar bilan ishlash tizimi davlat siyosati darajasida uzluksiz yo'lga qo'yilishi, ularning pedagogik kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan milliy dastur ishlab chiqilishi zarur [11;12].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. "O'zbekiston Respublikasida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi". – Toshkent, 2021.
3. Abdullayeva M. Inklyuziv ta'limda o'qituvchi va ota-onalar hamkorligi. – Toshkent: TDPU, 2023.
4. UNESCO. Inclusive Education: Guidelines for Inclusion. – Paris, 2017.

5. UNICEF Uzbekistan. Inclusive Education Programme Report. – Tashkent, 2022.
6. Vygotsky L. S. Mind in Society. – Harvard University Press, 1978.
7. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori "Maxsus ehtiyojli bolalar ta'limini qo'llab-quvvatlash tizimi to'g'risida". – Toshkent, 2023.
8. Трофимова Е. А. Педагогическая компетентность родителей в условиях инклюзивного образования. – Москва: Академия, 2019
9. Florian L. & Black-Hawkins K. Exploring Inclusive Pedagogy. – British Educational Research Journal, 2011.
10. Boymurodova Z., Xolmatova G. Maxsus pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.
11. Slee R. The Irregular School: Exclusion, Schooling and Inclusive Education. – Routledge, 2011.
12. OECD. Strengthening Teacher Education for Inclusive Education. – Paris: OECD Publishing, 2022.